

Riigikogu õiguskomisjon

Meie 11.04.2026

nr 8-1/2850-1

**Ettepanek muudatuste tegemiseks eelnõus 560
SE (kohtumenetluse optimeerimine ja
kohtulahendite avalikkus)**

Austatud õiguskomisjoni esimees

Riigikogu menetluses on teisel lugemisel eelnõu 560 SE kriminaalmenetluse seadustiku ja muude seaduste muutmiseks (nn kriminaalkohtumenetluse optimeerimise eelnõu). Tõukuvalt Riigikogu komisjoni korraldatud kaasamiskoosolekul tõstatatust palume eelnõus 560 SE teha järgmised muudatused.

1. Täiendada eelnõu § 1 punktiga 10a järgmises sõnastuses:

„**10a**) paragrahvi 34¹ täiendatakse lõikega 5 järgmises sõnastuses:

„(5) Lõpetatud kriminaalasja kriminaaltoimiku materjalidega on kahtlustataval õigus tutvuda pärast kannatanu poolt menetluse lõpetamise vaidlustamise tähtaja möödumist, kui käesolevas seaduses ei ole sätestatud kriminaaltoimiku materjalidega tutvumiseks varasemat aega.“;

Selgitus: Advokatuuri esindaja on tähelepanu juhtinud ka mujalt Justiits- ja Digiministeeriumini jõudnud praktikas esinevale probleemile, et kahtlustatavad ei saa kriminaalmenetluse lõpetamise järel juurdepääsu kriminaaltoimiku materjalidele, kuna kehtiv kriminaalmenetluse seadustik selge sõnaga ei sätesta juurdepääsu andmise korda. KrMS § 206 lg 3 sätestab küll kannatanu õiguse tutvuda lõpetatud kriminaalasja toimiku materjalidega selleks, et otsustada, kas kriminaalmenetluse lõpetamine vaidlustada, ent kahtlustatavale samasugust õigust ei ole antud. Kummatigi on kahtlustatav kahtlemata andmesubjekt, kellel on tema kohta kogutud andmetega tutvumiseks õigustatud huvi ja võib olla ka praktiline vajadus, et otsustada näiteks valekaebaja või valeütlusi andnud tunnistaja kohta kuriteokaebuse või tema vastu tsiviilhagi esitamine või nõuete esitamine riigi vastu. Kahtlustatava õigus toimiku materjalidega tutvumiseks algab muudatusettepaneku kohaselt hetkest, mil kannatanu kaebetähtaeg on läbi, kuivõrd kannatanu kaebuse peale võib kriminaalmenetluse uuendada ja sellisel juhul tuleneks kriminaaltoimiku materjalidega tutvumise kord ja ulatus § 34¹ lõigetest 1 ja 2 ning §-st 224. Nagu ei ole kannatanul lõpetatud asja materjalidega tutvumiseks mingeid erilisi piiranguid KrMS § 206 lg 3 järgi, ei ole neid ka lõpetatud asjas kahtlustatavaks olnud isikul. Sellest hoolimata kehtivad mõlemale üldised isikuandmete kaitse nõuded, mis kohustavad hoiduma kriminaaltoimikus olevate kolmandate isikute isikuandmete õigustamatust töötlemisest, nt kopeerimisest või avaldamisest kolmandatele isikutele. Kriminaaltoimikuga tutvumise korraldab prokuratuur või uurimisasutus, sõltuvalt sellest, kus kriminaaltoimik asub.

2. Eelnõu § 1 täiendada punktiga 26a järgmises sõnastuses:

„**26a**) paragrahvi 81 täiendatakse lõikega 9 järgmises sõnastuses:

„(9) Menetleja võib korraldada äratundja osavõtu äratundmiseks esitamisest tehnilise lahenduse abil, mis vastab käesoleva seadustiku § 69 lõike 2 punktis 1 nimetatud nõuetele.“;

Selgitus: Täiendusettepaneku tegi prof. Jaan Ginter Õiguskomisjoni istungil 23.03.2026 ja JDM hinnangul võib seadusetäiendus aidata optimeerida äratundmiseks esitamise protseduuri, mis niikuinii enamasti praktikas toimub äratundmisena fotode järgi. Äratundmine on oma sisult üks ülekuulamise liike ja äratundmise tulemusena saadakse äratundjalt ütlused, mille sisuks on äratundmiseks esitatava objekti äratundmine või äratundmata jäämine. Kuivõrd ülekuulamise läbiviimine on video vahendusel lubatud ja praktikas laialt kasutuses, ei ole põhjust ka näiteks fotode järgi äratundmist korraldades kohustuslikult nõuda äratundja ja menetleja füüsilist kohtumist, mis võib olla ajakulukas ja logistiliselt tülikas mõlema jaoks, erilist konkreetse menetlustoimingu olemusest tulenevat lisandväärtust pakkumata.

3. Eelnõu § 1 punkt 33 sõnastada järgmiselt:

„**33)** paragrahvi 126¹ lõige 5 muudetakse ja sõnastatakse järgmiselt:

„(5) Jälitustoiminguid tehakse vahetult nii käesoleva seadustiku § 126² lõikes 1 nimetatud asutuste kui ka nende hallatavate asutuste ja jälitustoimingute tegemiseks volitatud asutuste, allüksuste ja töötajate poolt või nende vahendusel, vajadusel teisi isikuid kaasates.“;

Selgitus: Eelnõus esitatud sõnastusest, mis toetab uusi tehnoloogiaid, võib samal ajal jääda eksitav mulje, justkui muudatuse järel ei oleks erinevate muude isikute kaasamine jälitustoimingute tegemisse enam lubatud. Väljapakutud sõnastus hõlmab selgesõnaliselt jälitustoimingute tegemist praktikas aktsepteeritud viisidel - näiteks jälitustoimingutesse selliseid isikuid kaasates, kes ei ole samal ajal järelevalvetoimetuste ametnikud (näiteks võidakse kuriteo matkimisse kaasata see isik, kes pöördus prokuratuuri ja kaebas, et ametnik temalt alkaemaksu nõudis). Samas tagab uus sõnastus selgesõnaliselt ka võimaluse jälitustoimingute tehniliseks läbiviimiseks vajadusel kaasata kolmandaid isikuid - nt kaasata arvutivõrgu abil kuritegusid toime panevate isikute (küberkelmid, lapsporno levitajad) tabamisele järelevalvetoimetust koostöö raames abistavat internetiteenuse pakkuja esindajat. Muudatusettepaneku eesmärgiks on sätte sõnastust täpsustada, hoidmaks ära kitsendavaid väärtõlgendusi tulevikus.

4. Eelnõu § 1 punkt 34 sõnastada järgmiselt:

„**34)** paragrahvi 126¹² lõiget 1 täiendatakse pärast tekstiosa „kriminaalasja lahendamiseks,“ tekstiosaga „samuti nende saamiseks tehtud jälitustoimingute kohta antud prokuratuuri või kohtu lubasid ja nende aluseks olnud taotlusi“;“

Selgitus: Käesoleval ajal on Riigikohtu praktikas omaks võetud seisukoht, et lisaks jälitustoimingute tegemiseks antud kohtu või prokuratuuri lubadele tuleb kaitsjale tutvumiseks esitada ka nende lubade aluseks olnud taotlused. Praktikas taotlused reeglina ka kriminaaltoimikusse lisatakse. Samuti on eelnõu kohaselt edaspidi kohtul võimalik taotlusi lahendada vaid pealdisena tehtud määrusena, mistõttu järelevalvetoimetuste saamiseks esitatud taotluste kriminaaltoimikusse lisamine ongi mõeldav ja mõeldav mh nendesamade määruste tutvustamisel. Selliselt tagatakse paremini süüdistatava kaitseõigust ja välistatakse vaidlused järelevalvetoimetuste tutvustamise vajalikkuse üle, mis muidu võiksid menetlust kriitilises etapis hakata venitama.

5. Eelnõu § 1 p 35 sõnastada järgmiselt:

„**35)** paragrahvi 126¹⁴ lõige 1 muudetakse ja sõnastatakse järgmiselt:

„(1) Isikul, keda on käesoleva seadustiku § 126¹³ kohaselt teavitatud, võimaldatakse soovi korral tutvuda tema kohta kogutud andmetega ja jälitustoimingu käigus tehtud foto, filmi, heli- või videosalvestise või muu teabetalletusega. Kahtlustatava kohta jälitustoiminguga kogutud andmetega võimaldatakse kahtlustataval ja kaitsjal soovi korral tutvuda hiljemalt kriminaaltoimiku tutvumiseks esitamisel.“;

Selgitus: Eelnõu esialgse tekstiga võrreldes on uue sõnastusega täpsustatud, et jälitustoimingu käigus kogutud andmed tuleb kahtlustatavale esitada tutvumiseks vaid tema soovil. Samas võib materjalide tutvustamine endaga kaasa tuua olulise hulga lisatööd, kuna materjali tutvustamise eel tuleb sealt välja sortida materjal, mida tutvustada ei saa ja KrMS § 126¹⁴ lõike 1¹ alusel tutvustada ei tule. Muudatusettepaneku sõnastus on kooskõlastatud ka advokatuuri ja prokuratuuri esindajatega. Muudetud sõnastus annab menetluses suurema paindlikkuse ja väldib jälitustoimingutega kogutud materjali tutvustamisega kaasnevat lisatööd seal, kus kahtlustatav järelevalvetoimetuste tutvustamise vastu üldse soovi üles ei näita. Samuti on muudetud sõnastusega paremini selge, et kriminaaltoimiku tutvustamise hetkeks ei pea olema järelevalvetoimetustega kogutud materjal kogu ulatuses kahtlustatavale tutvustatud, vaid hiljemalt toimiku tutvumiseks esitamisega tuleb teha vajalikud korraldused, et kahtlustataval ja kaitsjal oleks võimalik kahtlustatava kohta kogutud teabega tutvuda.

6. Eelnõu § 1 p 36 sõnastada järgmiselt:
„**36**) paragrahvi 126¹⁴ täiendatakse lõikega 1¹ järgmises sõnastuses:
„(1) Prokuratuuri loal võib kuni vastava aluse äralangemiseni jätta tutvustamata andmed:
1) mille tutvustamine võib ebaproportsionaalselt kahjustada teise isiku seadusega tagatud õigusi ja vabadusi;
2) mis sisaldavad riigisaladust või salastatud välisteavet, eelkõige teavet jälitusasutuse meetodite, taktika ja vahendite kohta, või teise isiku seadusega kaitstud saladusi;
3) mille tutvustamine võib seada ohtu jälitusasutuse töötaja, politseiagendi, variisiku, salajasele koostööle kaasatud isiku või jälitustoimingus osalenud muu isiku või nende lähikondsete elu, tervise, au, hea nime või vara;
4) mille tutvustamine võib seada ohtu politseiagendi, variisiku ja salajasele koostööle kaasatud isiku õiguse hoida koostööd saladuses; või
5) mida ei ole võimalik eraldada ja esitada selliselt, et neist ei ilmneks andmed, mis on loetletud käesoleva lõike punktides 1–4.““

Selgitus: Eelnõu esialgses tekstis on eksitav sõnastus, mille kohaselt justkui punktides 1 kuni 5 kirjeldatud tingimused eraldiseisvalt ei annakski alust jälitustoimingutega kogutud andmete tutvustamata jätmiseks ning saaksid olla rakendatavad üksnes juhul, kui kogutud andmed oleksid ühtlasi ka ilmselgelt asjakohatud. See ei olnud eelnõu mõte, kuivõrd jätaks punktides 1 kuni 5 mainitud teabe rõhuval enamusel juhtumitest kaitseta. Sätte muutmise eesmärk on küll kitsendada aluseid, millele tuginevalt saab jälitustoimingutega kogutud andmeid jätta tutvustamata, kuid selle eesmärgiks ei olnud kunagi see, et edaspidi tuleks vältimatult avaldada näiteks riigisaladust, salajaste kaastöötajate andmeid või jälitustegevuse käigus kogutud andmeid, mis on hõlmatud ametiprivileegiga („seadusega kaitstud saladused“). Käesolev muudatusettepanek on kooskõlastatud advokatuuri ja prokuratuuri esindajatega.

7. Eelnõu § 1 p 115 sõnastada järgmiselt:

„**115**) paragrahvi 257 täiendatakse lõikega 1¹ järgmises sõnastuses:
„(1) Kuni esimese kaitseakti kohtule esitamiseni või kohtu alla andmise määrase tegemiseni võib prokuratuur süüdistusaktis teha parandusi, saates kohtule, süüdistatavale ja kaitsjale parandatud süüdistusakti, või süüdistusakti tagasi võtta. Kui kohus on süüdistatava kohtu alla andnud, kohaldatakse süüdistusakti muutmisele käesoleva seadustiku §-i 268.““

Selgitus: Muudatusettepanekuga täpsustatakse eelnõu sätet selles osas, millal lõpeb prokuratuuri õigus süüdistusakti tagasi võtta. Eelnõu esialgses sättes ei ole selgelt aru saada, kuidas tuleks toimida juhul, kui kohus on küll kriminaalasjas teinud kohtu alla andmise määrase, st võtnud kriminaalasja kohtu menetluse, kuid asjas ühtegi kaitseakti veel esitatud ei olnud. Selline olukord pole küll tavapärane, kuid tuleb erinevatel põhjustel siiski ette. Süüdistusakti tagasivõtmine saab olla aktsepteeritav vaid juhul, kui kriminaalasi ei ole veel kohtu menetluse võetud ja sellele tuginevalt ei ole veel teised menetlusosalised pidanud omapoolseid toiminguid teinud. Kui kriminaalasi on kohtu menetluses, on prokuratuur minetanud selles asjas menetleja staatuse ja kriminaalasjas süüdistuse muutmise, sellest loobumise või täiendamine tuleb lahendada kohtumenetluse reeglite kohaselt. Muudetud sõnastus täidab seda kohtueelse ja kohtumenetluse piiritlemisfunktsiooni paremini.

8. Eelnõu § 1 p-ga 117 kriminaalmenetluse seadustikku lisatava § 257² lõige 4 sõnastada järgmiselt:

„(4) Kui kohtule on esitatud taotlus mõni tõend lubamatuks tunnistada või tunnistada mingid asjaolud omaks võetuks, tuleb see taotlus lahendada eelmenetluses. Eelmenetluse küsimused tuleb lahendada selliselt, et kohtule ei saaks teatavaks sellise tõendi sisu, mille lubatavus on vaidlustatud, välja arvatud osas, milles tõendi lubatavuse küsimuse lahendamisel on tõendi sisuga tutvumine vältimatu.“

Selgitus: Eelnõu esialgses tekstis oli nõue, et lubamatu tõendi sisu kohtunikule eelmenetluse käigus teatavaks ei saaks, sõnastatud imperatiivsena. Samas, nagu märkisid Tallina Ringkonnakohtu, Harju Maakohtu ja Riigiprokuratuuri esindajad õiguskomisjoni koosolekul, ei ole sellist nõuet võimalik alati järgida, ehkki psühholoogia seisukohast on tegemist asjakohase eesmärgiga. Näiteks olukorras, kus küsimuse all on vormikaamera salvestis, kus isik jagab selgitusi, kuid tõendi lubatavuse küsimuse lahendamiseks on vaja analüüsida seda, kuidas ja mida inimeselt küsiti; samamoodi võib tõendiks olla esitatud läbiotsimisprotokoll ning menetlustoimingu video, kus leiti juhuleid. Vaidlus võib olla selles, milliste otsingute raames juhuleid leiti. Seal võib olla tarvis vaadata videosalvestist (kust nähtub ka see, mida leiti) hindamaks seda, kas tegemist oli lubatava otsinguga. Muudetud sõnastuses täpsustatakse, et kohus võib eelmenetluses tõendi lubatavuse hindamiseks siiski hinnatava tõendi

sisuga tutvuda osas, milles see on vältimatult vajalik tõendi lubatavuse hindamiseks. Siin tuleb kohtul oma uudishimu piirata ning ka pooled saavad kohtule abiks olla, et saaks piiritletud tõendi lubatavuse hindamiseks vajalik osa tõendist ja kohus tutvuks vaid sellega. Kohtulahendi peale esitatud apellatsioonis võib edaspidi teoreetiliselt esitada ka väite, et kohus rikkus oluliselt menetlusõigust seeläbi, et uuris lubamatut tõendit sisuliselt, ehkki lubatavuse hindamiseks see ei olnud hädapäraselt vajalik. Ettepaneku sõnastus on kooskõlastatud Tallinna Ringkonnakohtu ja prokuratuuri esindajatega. Samuti võtab muudatuse ettepanek arvesse Advokatuuri esindaja tähelepanekut, et hetkel, mil tõendi lubatavuse üle otsustatakse, ei ole tehniliselt veel tegu lubamatu tõendiga, mistõttu eelnõu esialgne sõnastus tegelikult kohut kahtlase lubatavusega tõenditega tutvumist vältima ei suuna.

9. Eelnõu § 1 p 142 sõnastada järgmiselt:

„**142)** paragrahvi 286¹ täiendatakse lõikega 4 järgmises sõnastuses:

„(4) Kohus lahendab tõendi lubatavuse küsimuse võimalikult kohe pärast sellekohase vaidluse tekkimist selliselt, et vaidlustatud tõendi sisu ei saaks kohtule enne selle lubatavuse küsimuses seisukoha võtmist teatavaks suuremas osas kui see, mis on vältimatult vajalik tõendi lubatavuse otsustamiseks. Kui kohus otsustab tõendi lubamatuks tunnistada, seda kohtuistungil ei uurita ja kohtutoimikusse ei võeta.““

Selgitus: Sõnastuse muudatus on tingitud samadest põhjustest, mis ka käesoleva kirja eelmises punktis esitatud ettepanek. Sõltumata sellest, kas tõendi lubatavuse küsimus tõstatatakse eelmenetluses või juba käimasoleva kohtuistungil käigus, on oluline, et kohus ei tajuks lubamatute tõendite sisu; teisalt aga ei ole see siiski alati täielikult välditav, mistõttu tuleb selline võimalus ka selge sõnaga seaduses ette näha, et mitte panna kohtunikku sundolukorda, kus soovides vältida menetlusõiguse rikkumist hinnatakse kõik vaidlustatud ja kohtunikule osaliseltki teatavaks saanud tõendid lubatavaks.

10. Täiendada eelnõu § 1 punktiga 184a järgmises sõnastuses:

„**184a)** paragrahvi 331 lõige 3 muudetakse ja sõnastatakse järgmiselt:

“(3) Ringkonnakohus laiendab kriminaalasja arutamise piire kõigile süüdistatavatele, sõltumata nende kohta apellatsiooni esitamisest, kui ilmneb kriminaalmenetlusõiguse oluline rikkumine või materiaalõiguse ebaõige kohaldamine, millega on süüdistatava olukorda raskendatud ja millele tuginemist ei piira käesoleva seadustiku § 15¹.““

Selgitus: Eelnõu täiendamise vajadusele juhtis tähelepanu Tartu Ringkonnakohtu esindaja Riigikogu Õiguskomisjoni istungil. Nimelt võib seaduse praeguse sõnastuse juures jääda ebaselgeks, kuidas peaks ringkonnakohus toimima olukorras, kus apellatsiooni läbivaatamisel tuvastatakse menetlusõiguse rikkumine, millele pooled ei ole tuginenud, kuid mis raskendab süüdistatava olukorda ja on iseenesest oluline menetlusõiguse rikkumine KrMS § 339 lg 2 tähenduses. Eelnõukohase KrMS § 15¹ loogika seisneb selles, et seesugustele menetlusõiguse rikkumistele tuleb tähelepanu juhtida juba maakohus, et maakohus saaks oma menetlusrikkumised korrigeerida. Sellest lähtuvalt on ka juba eelnõukohase § 15 lõikes 3 sätestatud, et kui pool ei esita vastuväidet, ehkki tal vastuväite esitamiseks võimalus oli ja pool teadis või pidi menetlusviga teadma, ei saa ta vastuväidet hiljem esitada ega sellele tugineda kohtulahendi peale edasi kaevates. Siin esitatud eelnõu täiendamise ettepanek peegeldab sedasama regulatsiooni apellatsioonikohtu vaates. Tähelepanu tuleb juhtida, et eelnõukohane § 15¹ lg 4 ei piira tuginemist KrMS § 339 lg-s 1 loetletud olulistele menetlusõiguse rikkumistele.

11. Eelnõu § 2 kohaselt KrMSRakS-i lisatava § 2⁶ lõike 2 sõnastuses asendada tekstiosa „§ 15“ tekstiosaga „§ 15¹“

Selgitus: parandatakse viiteviga – KrMS § 15 ei puuduta kaebemenetluses menetlusrikkumistele tuginemist, sellega tegeleb hoopis § 15¹.

12. Eelnõu § 2 sissejuhatavas osas asendada tekstiosa „paragrahvidega 2⁶ ja 2⁷“ tekstiosaga „paragrahvidega 2⁶ kuni 2⁸“

Selgitus: KrMSRakS-i lisatakse § 2⁸, mis reguleerib tegevust juhul, kui kohtulikku arutamist üldmenetluses on alustatud enne eelmenetlust puudutavate olulistele seadusemuudatuste jõustumist.

13. Eelnõu § 2 kohaselt KrMSRakS-i lisatavates §-des 2⁶ ja 2⁷ asendada läbivalt tekstiosa „2025. aasta 1. aprill“ tekstiosaga „2026. aasta 1. novembr“

Selgitus: Kuna eelnõu menetlus on esialgu loodetust kauem aega võtnud, tuleb jõustumise tähtaeg edasi lükata. Sellega seoses muudetakse ka KrMSRakS-s märgitud tähtpäevad.

14. Eelnõu § 2 täiendada järgmise tekstiosaga:

„§ 28. Käimasolev kohtulik arutamine üldmenetluses pärast 2026.aasta 1. novembrit

Kriminaalasjades, kus kohtulik arutamine üldmenetluses on alanud enne 2026. aasta 1. novembrit ja kohtulik uurimine ei ole veel lõpetatud, tuleb kohtul menetluse käigus esitatud, kuid veel sisuliselt lahendamata taotlused tõendite lubamatuks tunnistamise kohta lahendada hiljemalt esimesel kohtuistungil, mis asjas pärast nimetatud kuupäeva peetakse.“

Selgitus: Õiguskomisjoni istungil osutas advokatuuri esindaja, et rakendussätetes tuleks selgelt sätestada, kuidas toimida üldmenetluses arutatavates kriminaalasjades, kus kohus on eelmenetluse läbi viinud seni kehtinud seaduse alusel ja seetõttu võib olla jätnud lahendamata küsimuse mõne tõendi lubatavusest, mis uue regulatsiooni kohaselt peaks olema eelmenetluses lahendatav küsimus. Lisatava sättega täpsustatakse, et sellised taotlused tuleb esimesel võimalusel, aga hiljemalt esimesel asjas peetaval istungil ära lahendada, et pooltel oleks asjas selge, millised tõendid on tõendikogumis. Kui tõend kuulutatakse lubamatuks, siis tuleb poolele anda ka võimalus kõrvale jäetud tõendi asemel muu tõend esitada, nagu eelnõu kohaselt ette on nähtud. Kohus ei pea taotluse lahendamiseks tingimata istungit pidama – kui pooled on näiteks juba ära kuulatud ja kohus lihtsalt on otsustamise edasi lükanud, saab kohus otsustuse teha istungite vahelise määrusega ja sellega menetlust sujuvalt käigus pidada.

15. Sõnastada eelnõu § 7 järgmiselt:

„Käesolev seadus jõustub 2026. aasta 1. novembril.“

Selgitus: Kuna eelnõu menetlemine Riigikogus on osutunud esialgu loodetust ajamahukamaks, tuleb eelnõukohaste muudatuste jõustumise aeg edasi lükata arvestusega, et eelnõu jõutaks lõpuni menetleda ning seaduse rakendajad jõuaks teha vajalikud ettevalmistused. Silmas pidades ka suvepuhkuste hooaega, on otstarbekas muudatuste jõustumine planeerida 1. novembriks 2026.

Lugupidamisega

(allkirjastatud digitaalselt)

Liisa-Ly Pakosta
justiits- ja digiminister

/*Lisaadressaadid:

Andreas Kangur
Andreas.Kangur@justdigi.ee